

Het vervaardigen van een 'nieuw' persoonsbewijs (of 'pb', zoals men meestal zei) scheen aanvankelijk haast ondoenlijk; J. L. Lentz, hoofd van de rijksinspectie van de bevolkingsregisters, had het pb immers een maximale bescherming gegeven tegen namaak of tegen wijziging van de officieel er in opgenomen geschreven of getypte gegevens. Het document was uit een speciale kartonsoort vervaardigd waarin de Nederlandse leeuw als watermerk aangebracht was; dat karton was met een gecompliceerd ondergrondpatroon bedrukt waarin telkens de woorden 'Bevolkingsregisters van Nederland' herhaald waren. Daar was een paarse drukinkt voor gebruikt die onzichtbaar werd indien men het pb tegen een kwartslamp hield. De tekstdruk was uitgevoerd met een zwarte inktsoort die uiterst gevoelig was voor het meest gebruikelijke oplosmiddel, aceton. In een 'venster' in een van de pagina's van het pb stak de foto van de houder die aan de achterkant zijn vingerafdruk vertoonde; elders in het pb stond een tweede vingerafdruk, geheel gelijk aan de eerste. Die foto was aan de achterzijde met een doorzichtig zegel vastgeplakt dat een hoogst ingewikkeld lijnenpatroon vertoonde. Het stempel van de gemeente van uitreiking was gedeeltelijk over dat zegel en (tweede stempel) over de foto aangebracht. Van die gemeente stond in het pb ook nog op drie pagina's een gedrukte code-aanduiding ('A 35' voor Amsterdam bijvoorbeeld), gevolgd door een gedrukt nummer: het nummer van uitreiking dat correspondeerde met de datum daarvan; deze was met een datumstempel in het pb aangegeven. De handtekening van de met de uitreiking belaste ambtenaar ontbrak evenmin als die van de houder. Van die houder werden voorts in het pb steeds vermeld: de naam, de geboortedatum, het adres en het beroep en, eventueel, de naam van zijn echtgeno(o)t(e). Die persoonsgegevens kwamen ook op de kaarten voor waarmee de betrokkenen in het jaar 1941 opgeroepen waren, het voor hen bestemde pb in ontvangst te nemen, en die oproepingskaarten golden, na ook al van de handtekening, de foto en de vingerafdruk van de houder voorzien te zijn, als 'Ontvangstbewijs Persoonsbewijs'. Eind '41 bevonden zich bij Lentz' rijksinspectie meer dan zeven miljoen van die ontvangstbewijzen, alle per gemeente alfabetisch op naam gerangschikt. Tot die collectie had de *Sicherheitspolizei* vrije toegang. Binnen die collectie waren de ontvangstbewijzen van Joden van een zwarte 'ruiter' voorzien; in de zomer van '41 was in de pb's van die Joden met zwarte inkt op twee plaatsen een duidelijke J aangebracht.

Op een 'nieuw' pb kreeg een illegale werker of een anderszins vervolgde de naam van iemand die hij niet was. Was die iemand een andere Nederlander, dan bevond zich diens authentieke ontvangstbewijs persoonsbewijs bij de rijksinspectie: als de Nederlandse politie of de *Sicherheitspolizei* het